

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3

Fylke: Rogaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Bjerkreim

Emne: Brynet

Bygdelag: Nedre bygda

Oppskr. av: Jørgen Skjaveland

Gard: Heltland

(adresse): Vikeså

G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Det meste

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Noko: Anna Skjaveland, 76 år gamal (Bjerkreim)

SVAR

1. Brynet heiter kvassstein, Gjerningsordet er å kveggja (skrivst: kvetja) Bøyest: å kveggja - kvéd'e - kvatte (kvegde) - kvatt (kvegd). Berre sers fine kvasssteinar kallast hein, slike som myttast til rakeknivar, sokser, høvletonn a. a.
2. Før brukte ein alltid berre naturstein til kvassstein. Siste 20 åra vert det brukt mykje kunststein, serleg siste åra er det mange som kjøper dei kunststeinane som er i handelen. Fjella i bygda er granitt og gabbro, difor er her ingen brynestein = bergart. Dei naturlege kvasssteinane får me vel helst frå Hordaland eller Logn.
3. Alle reisepene vert fyrst slipt på rund stein og etterpå kvest med kvassstein. Berre rakekniv (barber) vert berre kvest på hein.
4. Gamle folk på 60-70 år kan ikkje minnast brynslegja, men dei fortel at "før" bynde dei gjæen. Kvar kveld når dei kom heim frå slatten, gjekk dei til smia og bynde ut gjæane. Kvar mann bynde ut sine gjær.

5. Dei hadde òg ein stor kvassstein som dei heldt mellom knea opp mot brystet, og så førde dei gjægget opp og ned langs kvasssteinen. Attmed stod ei bytta vatn. Dei grunnslipte då. Men store jordfaste steinar vart ikkje brukte til slipa på. Runde slipesteinar som sov har vore brukte visseleg i minst 100 år. Dei festa steinen til ein horisontal kall som vatnet dreiv. Desse steinane var for det meste attmed kverna. Men dei hadde òg ein slipestein ståande heime i gården (tinet) I siste 10-15 åra har mange slipestein ståande på låven eller utanfor, dregen med elektrisk kraft. Dei tok aldri med seg slipesteinen på slåttestei, men dei hadde så mange gjær med seg at dei berre slipte kvar kveld når dei kom heim frå slåtten

6. I turt ver med turt gras må me slipa gjæne fleire gonger om dagen (om ein berre hev ein gjæ) I regner kan ein slå med gjæen ein halv dag. Eg trur dei sliper gjæne oftare no enn før.

7. Her i bygda brukar ein - og har alltid brukt som me veit om - berre ein k bryne av stein (naturlig sidan òg kunstig)

8. I bygda mi brukar dei jamma alltid langor, difor løyser dei gjæen or orvet når han er utskjend. Når dei slipte^{er}, heldt dei egget på gjæen mot seg.

Fler es nokre teikningar kross dei festa gjæen til orvet:

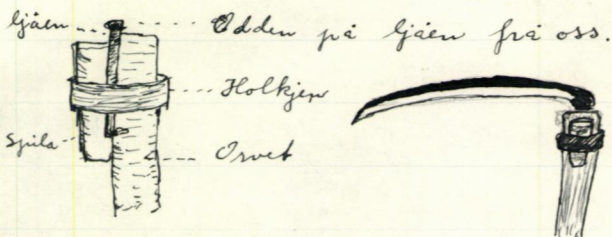
1. Tjoet (äthala: kjoa) (eit)
2. Ljämakken (jämakken)
3. Eggjet (eggja)

Spila
(av tre)
(ei)

Holkjen
(av jern)
(ein)

8. Når dei ^{kvat} kvegde Ljäm i langorvet, set dei toppen på orvet eit steg frå seg mot jorda. Venstre handa held dei oppå Ljämakken og kvat med kvassteinen med høgre ^{på hves av Ljäm} handa, annankvar gong på bae sider av Ljäm, fort og hardt. - Ljäm kvat to gonger etter kvar andre på kvar sida. Kvassteinen fører dei så nær venstre handa at dei må lyfta tonen i veret kvar gong kvassteinen kjem på vore sida av Ljäm - kvassteinen smyk under tonen. Dei tek til med tjoet og sluttar i toppen odden.
10. Toppen dei ber kvassteinen i heiter ein skolp (open o) I eldre tider var han av tre, hola ut or ein stokk. På den eine sida var han flat. Dei siste 30 åra hev skolpane vore av ~~to~~ blikk.

Skolp
(ein)

11. Me kjenner ikkje til at nokon hev brukt horn til skolp.
12. I eldre tid hadde dei ei reim kring livet, ei skolpareim, som dei hengde skolpen i på baken. Sidan hengde dei skolpen i bukschempa bak på bukka eller mellom seletampene oppi buksekanten. Det minskar av meir og meir med å nytta skolp.
13. Naturssteinen fuktar dei med vatn som

er i skolpen - ikkje noko anna. Det treffer
nok at ein spytter på kvasssteinen om dei
ikkje hev vatn, men då må han snart
vaskast rein att. Men kunststeinen vert ikkje
alltid fukta.

14. Mjølet som vert liggjande att i skolpen
kallar me sveggjemjølet. Det vert ikkje
brukt til anna enn til pussa rustet av
jern med (n. d. bordknivar) Noko bakje-
eller trolldomskraft i dette mjølet kjenner
me ikkje til.

Spørsmålet 15, 16, 17, 18, 19, 20 kjenner
me ikkje noko til i Nedre bygda i
Bjerkeim.

Sitat:

Sitat av Sem Austrådal: "Bjerkeim"
Stykket av Jan Peteren: "Bjerkeim i hedensk tid":
- "En liggende slipestein av kvarts har den
imidlertid vert den som i 1912 fantes oppe
på Fletland (Bjerkeim) Som quidningsmiddel
under slipingen har de sikkert brukt vat
sand." - Denne steinen fann dei ei spadeferd
under molda ved nydyrking.